

Riigikontroll: eakatele suunatud ennetav sotsiaaltöö peab muutuma aktiivsemaks

TALLINN, 26. oktoober 2021 – Paljud eakad, kes on suure tõenäosusega abivajajad, ei ole omavalitsuse sotsiaaltöö vaateväljas. Hädasolijateni jõudmiseks on vaja senisest märksa aktiivsemat lähenemist, mis eeldab nii lisaressurssi kui ka selgemat arusaama, millist teavet saab riskirühmadesse kuuluvate eakate tuvastamiseks kasutada.

„Üksi elavad eakad, puudega eakad, arsti juures mittekäivaid eakad – neid me vaatleme riskirühmana,“ kommenteeris riigikontrolör Janar Holm täna avaldatud auditi järeldusi. „Selliseid riskirühmadesse kuuluvaid inimesi, kes ka tegelikult abi vajavad, on oluliselt rohkem kui neid, kellega omavalitsuste sotsiaaltöötajad tegelevad. See, et nad pole ise abi küsima tulnud, ei tähenda, et nad seda ei vajaks – takistused võivad olla mujal. Näiteks ei olda abivõimalustest teadlikud. Lisaks on sotsiaalabi vanema põlvkonna jaoks tihtipeale ka halva mainega. Seda tõrget saab selgitustööga ületada.“

Auditis lähemalt analüüsitud viies omavalitsuses – Tallinn, Saaremaa, Kohtla-Järve, Valga, Viljandi vald – oli 75-aastaste ja vanemate seas perearsti juures mittekäivaid inimesi kolm korda rohkem kui neid, kes olid omavalitsuselt abi küsinud. „Kaugeltki kõik riskirühma kuulujad ei vaja omavalitsuse abi ja selle vastuvõtmine on lõpuks inimese vaba valik,“ möönis riigikontrolör Janar Holm. „Kuid nii suur lõhe statistikas viitab, et meil on päris palju eakaid, kes võivad abi vajada ja kes ei ole omavalitsuste jaoks n-ö radariekraanil.“ Ehkki nii omavalitsused kui ka Sotsiaalministeerium tunnistavad probleemi, on liikumine lahenduse suunas kulgenud visalt.

Riigikontroll leiab, et kodukülastusi ja muul viisil otsesuhtlust eakatega tehakse praegu kaugelt liiga vähe selleks, et abivajajatest ülevaadet saada. Kodukülastuste vähesust tõid probleemina esile eakatega tegelevad tervishoiutöötajad ja erialaühendused. Ennetavaid kodukülastusi on omavalitsused teinud *ca* 1–2% eakate juurde. „Need arvud viitavad, et vaja oleks senisest aktiivsemalt pakkuda sotsiaaltööd. Omavalitsustel tuleb abi vajavad vanemaealised ise üles leida, mitte üksnes oodata, kuni abivajaja uksele koputab,“ leidis riigikontrolör Janar Holm.

Koroonaviirusest tingitud kriis osutas ennetustöö kasutamata võimalustele ja puudulikule ülevaatele eakate vajadustest, kui omavalitsuste töötajad helistasid kriisi esimese laine ajal eakaid läbi Päästeametilt või mujalt saadud kontaktide põhjal, et pakkuda neile liikumispiirangute ajal abi toidutoomisel jms. Kriisiaegse ühendusevõtmise käigus avastati ka neid eakaid, kes vajasisid lisaks pakutud abile muid sotsiaalteenuseid või -toetusi. Paraku tavaoludes paljud omavalitsused kriisiaegse praktikaga ei jätka, tuues ühe põhjusena välja ressursipuuduse.

Riigikontroll küsitles auditi käigus kõiki Eesti omavalitsusi, kellest 87% leidis, et nende senine tegevus eakate probleemide märkamisel ei ole piisav. 68% leidis, et rohkem peaks tegelema just nendega, kes ei ole ise kohaliku omavalitsuse poole pöördunud. Enim mainitud takistus ennetustöö aktiivsuse suurendamisel oli inimressursi puudus. Ressursiprobleemi lahendamine oleneb eelkõige omavalitsusjuhtidest. Samas vajab ennetustöö ka senisest paremini toetavat keskkonda, mida tuleks arendada riigis keskselt.

Riigikontrolli hinnangul tuleks tõsiselt kaaluda seda, et määrata ennetustöö sotsiaalhoolekande seaduses kohaliku omavalitsuse seadusjärgseks ülesandeks.

Omavalitsuse kohustused sotsiaaltöös lähtuvad praegu abivajaja enda initsiatiivist või tema kohta laekunud vihjest. Samas on ennetustöö tähendus osapoolte arusaamades avaram, kui omavalitsuselt seadusega eeldatakse. Nii Sotsiaalministeerium kui ka omavalitsused leiavad,

et sotsiaaltöö peab haarama ka neid, kelle kohta ei ole omavalitsusele infot laekunud, kuid kes võivad teatud riskide põhjal abi vajada.

Olukorras, kus ennetustööks napib omavalitsustel inimesi, võiks abi olla andmekogudes olevate andmete kasutamisest. Seda ei tehta, kuna puudub selgus, millisel määral on andmete kasutamine põhjendatud ja lubatud. Eelkõige puudutab see isikuandmeid. Kuni selgust ei ole, on omavalitsused andmete kasutamisel ebalevad, pigem väldivad seda ja võimalused ennetustööd täpsemini sihtida jäävad kasutamata.

Riigikontroll leiab, et Sotsiaalministeerium peaks koostöös Andmekaitse Inspektsiooniga töötama välja selgitavad suunised omavalitsustele selle kohta, millised võimalused on kasutada ennetavas sotsiaaltöös riigi andmekogudes olevaid andmeid. Juhistes tuleks selgitada, mis laadi ja detailsuses andmeid on võimalik koguda andmepäringutega juba praegu ning mis laadi andmete kasutamine eeldab täiendavat õiguslikku alust. Andmeid analüüsid jõutaks abivajajateni kiiremini ja väiksema ressursikuluga.

Riigikontroll soovib Sotsiaalkindlustusametil koostada omavalitsustele juhendmaterjali eakatele suunatud ennetava sotsiaaltöö praktilise korraldamise kohta. Teenusepõhiselt on amet juba koostanud kvaliteedijuhised ja teenusejuhendid omavalitsustele. Ennetava sotsiaaltöö juhend võiks anda nõu keerulisemates küsimustes toimimise kohta, näiteks sekkumispriiride selgitamisel, pakkuda meetodilist abi toimingute kavandamisel ning tutvustada erinevaid häid praktikaid näiteks kontakti loomisel. Sarnane juhend võiks olla ka ennetustöö kohta.

Taustaks

Riigikontroll tõi aruandes välja ka mitmete teiste Euroopa riikide praktika eakate toimetulekuriskide ennetamisel. Taanis ja Soomes tuleneb seadusest selgelt eakate kodukülastuse kohustus. Taanis on ennetavate koduviitide kohustus kehtinud üle 20 aasta ning seal on seaduse tasemel antud omavalitsustele täpsed juhised, millises vanuses eakatele tuleb koduviisiidi võimalust pakkuda. Vähemalt kord aastas tuleb seda teha 80-aastaste ja vanemate puhul. Samuti tuleb vähemalt üht koduviisiidi võimalust pakkuda isikutele, kes on saanud 75-aastaseks (peetakse kriitiliseks piiriks), ning vajaduse järgi neile vähemalt 65-aastastele, kellel on risk, et sotsiaalse toimetuleku või tervisega seotud probleemid süvenevad.

Nagu mitmel pool mujalgi, on eakate arv Eestis kiirelt kasvamas. 2020. aastal oli Eestis ca 268 000 eakat (65-aastased ja vanemad), keda on ligikaudu kolmandiku võrra enam kui aastal 2000. Eakate osakaal rahvastikus on samal ajal kasvanud 15%-lt 20%-ni. Eakate hoolekanne on üks omavalitsuse põhiülesannetest. Põhitähelepanu oli auditis küsimusel, kuidas on eakatega seotud ennetustöö omavalitsustes korraldatud. Käsitleti nii seda, kuidas märkamise ja ennetuse tähendust sisustatakse, kui ka seda, milliseid praktilisi tegevusi selleks läbi viiakse. Riigikontroll küsitles kõiki omavalitsusi ja uuris lähemalt viie omavalitsuse praktikat (Tallinn, Kohtla-Järve, Saaremaa, Valga ja Viljandi vald).

Priit Simson

Riigikontrolli kommunikatsioonijuht

+372 640 0102

+372 5615 0280

priit.simson@riigikontroll.ee

press@riigikontroll.ee

<http://www.riigikontroll.ee/>

